

Vrouwenpraktijken – Seizoensvieringen in Drenthe

Lezing op de studiemiddag van de IWFT (netwerk Gender en Religie) rond het boek van Kune Biezeveld *Als scherven spreken*, 16 mei 2009

Stel je voor: een oud klein kerkje in een dorpje in Drenthe, op een terp natuurlijk. In het halfronde koor, met wit gepleisterde muren zitten zo'n 50 mensen. In het midden staan simpele bloempotten van terracotta, zwarte aarde erin, en er liggen pennen met papier. De mensen wachten nog, luisteren naar muziek van iemand die op een hang tokkelt, en praten een beetje. Het is zondag 2 februari 2009 en het heeft gesneeuwd. We vieren Maria Lichtmis, het allerprilste begin van de lente.

Als de viering begint worden de papiertjes en de pennen gebruikt om winterervaringen op te schrijven, dat zijn ervaringen van verdriet en moeite. De papiertjes worden opgerold en in de aarde van de bloempotten gestopt. Het is duidelijk. De papiertjes liggen als zaden in de aarde te wachten om te ontluiken, om boven de aarde te komen, om op te staan. Een verwijzing naar Pasen is er niet. Zo massief. En je weet het niet. Centraal in de viering staat het verhaal van de oude Simeon en Anna in de tempel. Zij herkennen, oud en arm in de winter van hun leven, de Messias in de baby die binnengebracht wordt, waar echt nog niks messiasachtigs aan te zien is. En met z'n allen zingen we de lente binnen die ook nog niet te zien is, maar die toch al begonnen is, onder de grond, en onder de dakpannen bij de koerende duiven. We eindigen met een zegen aan onze buurvrouw- of man. Eén voor één klinken de stemmen door de kerk...'Vrede voor jou..', 'Vrede voor jou'. Steeds een andere stem en een andere toon. En tot slot drinken we wijn met kaas en pinda's.

Dit is een seizoensviering, zoals die het noorden van Nederland gehouden worden. De vieringen zijn een missionair project van de Protestantse Kerk. Henny de Jong leidt het (Bien van Noord en Marjan van Hal doen ook mee). Het project is bedoeld om 'randkerkelijken', iets te bieden wat bij ze past. Het project is in juni 2008 gestart, voor de vorige zomer. Het boek van Biezeveld was nog niet uit. We zijn met een aantal vrouwen bij elkaar gaan zitten en we wilden vieringen met ontmoeten en delen. We kwamen op de Keltische jaarfeesten, en tekenden een cirkel met de acht Keltische jaarfeesten erin, verdeeld over het jaar, Halloween, Beltane, de zonnewende. We hebben er drie gepland, om mee te beginnen. Ik zat in de trein terug en dacht: "Wat hebben we nou bedacht! Wil ik dit wel? Sta ik hier wel achter? Dit is heidens, dit kan niet!" Ik was niet de enige die zo dacht en dat hebben we het geweten.

Weerstand

Er is geld voor het project gekomen en we hebben één viering gedaan: Maria Lichtmis, op 2 februari. Niet lang na die eerste viering is onze website uit de lucht gehaald. Er was angst voor weerstanden. Die weerstanden konden van verschillende kanten in de kerk komen. Wat zijn die weerstanden, wat maakt dit project gevaarlijk, wat kan je ertegen hebben?

Allereerst is er de Tweede Wereldoorlog. Barth en de Bekennende Kirche hebben met een beroep op het idee dat God niet samenvalt met de natuur, tegenstand geboden tegen het nazisme. Miskotte heeft zijn theologie in dit voetspoor bedreven. Het plaatje is: natuur,

seizoenen, dat is heidendom, dat is nazisme. Daar zijn veel theologen mee opgevoed. En eerlijk gezegd, ik ben daar ook in gedrenkt, die weerstand kan ik ook voelen. Het woord 'zonnewende' alleen al, dat is een heidens woord. De Barthianen, en de mensen die deze theologie ergens vaag in hun achterhoofd hebben zweven zoals ik, hebben moeite met seizoensvieringen. Dit is het veld waar het boek *Als scherven spreken* van Kune Biezeveld voor bedoeld is, waar ze zo subtiel in opereert.

De strenge broeders onder ons, de confessionelen en bonders die zeggen: dit mag niet. De natuur is onderworpen aan God. Het gaat om de heilsgeschiedenis, om Gods daden in de wereld. Ze vinden vast God in de natuur, en in zichzelf, en dat kan niet. God is transcendent. De feministen, wat kunnen die tegen seizoensvieringen hebben? Feministen kunnen zeggen: dit is natuurlijke theologie, dit loopt uit op een scheppingsorde. Die zijn altijd conservatief. Daarin worden vrouwen gereduceerd tot baren en moeder zijn omdat dit nu eenmaal onze natuur is. En als je als feminist in de kerk werkt kun je iets hebben van: dit loopt uit op godinnen, dit is gevaarlijk terrein. Kan niet in de kerk.

Dan zijn er de Buberianen en Levinassers. Die zijn heel erg van de dialoog, van ik en de ander; van God als de Ander die je aanspreekt. Zij zeggen: seizoensvieringen, nee, dat kan niet, God valt daarin samen met de natuur, hij is dan geen tegenover ons meer die ons kritisch aanspreekt.

Dit zijn de weerstanden tegen het project; de 'kaders', waarin het vieren van de natuur niet past, waarin er iets gevaarlijks gebeurt als je dat wel doet. Ze komen uit verschillende hoek.

Wat is er nou zo leuk en belangrijk aan dit project van het vieren van de seizoenen?

Ecologisch en theologisch. Seizoensvieringen, met hun accent op natuur, op schepping, geven aanleiding om de verhouding tussen natuur, de aarde, God en mens opnieuw te doordenken. Nu is dat vaak – en helemaal in de theologie van liederen: God is schepper en mens is rentmeester, mannelijk, actief en de kroon op de schepping. De aarde is vrouwelijk, passief en moet bewerkt worden. Misschien is het ecologisch zinniger de mens te zien als gelijk aan alle andere levensvormen, en je daar theologisch ook rekenschap van te geven. Seizoensvieringen geven aanleiding om de verhouding God, mens en natuur opnieuw te doordenken.

Pastoraal Het belang van de seizoensvieringen op het pastorale vlak is wat Kune Biezeveld indringend laat zien in haar boek. De gang van de seizoenen ligt dicht bij de menselijke ervaring. Seizoenen laten groei zien en bloei, maar ook de grenzen van het menselijk bestaan. Ook heb je er altijd mee te maken en kun je je er aan spiegelen. De knoppen komen aan de bomen en je denkt: "Hmmm fijn, nieuw leven, zo is het met mij nu ook. Ik heb allerlei nieuwe plannen." Of je denkt: "Hmmm, voor mij hoeven die knoppen niet. In mijn leven gebeurt er ook niks nieuws." Seizoenen liggen dichtbij de ervaring en ze kunnen dienen als spiegel. Seizoensvieringen helpen ook een positieve relatie te ontwikkelen met de natuur en de aarde, waar we op leven.

Liturgisch uitdagend Seizoenen vieren is liturgisch uitdagend. Je komt in een andere wereld terecht met deze feesten. Seizoensfeesten worden gevierd in de antroposofie; de Keltische jaarindeling van acht feesten, komt uit de Wicca, de Goddessmovement, een nieuwe religie die aards- en natuur gericht is. Seizoensvieringen hebben ook linken naar de beweging van christelijke Green Spirituality in Engelstalige landen. Het is heel leuk om te zoeken naar een eigen protestants geluid voor seizoensvieringen. Wat vier je in een seizoensviering? Waar vinden we aansluiting met de antroposofen en de Goddessmovement, wat is inspirerend, en waar ligt een ander accent? Liedjes uit de Goddessmovement bijvoorbeeld, kunnen heel leuk zijn. Ze spreken vaak je eigen kracht aan, de heilige kracht van een rivier, of de elementen. Het gaat om het samen zingen en daarmee iets bewerkstelligen: zoals de lente binnenzingen bijvoorbeeld.

Volksgeloof Wat ook spannend en uitdagend is, is de relatie van jaarfeesten met volksgeloof. Jaarfeesten hebben veel volkse tradities die in onbruik zijn geraakt en die ver van ons, rationele mensen, af liggen. Op Sint Jan bijvoorbeeld, het feest van de zonnewende, werden vroeger in Limburg 'Johannestrossen' gemaakt, boeketten van kruiden. Die werden buiten aan het huis gehangen voor vruchtbaarheid en om het huis te beschermen. Biezeveld schrijft ook over bescherming en volksgeloof. Ze beschrijft dat de godinnen in Kanaän, die verdwenen zijn, de functie hadden om te beschermen. Ze haalt dan een Joodse godsdienstwetenschapster aan die zich afvraagt of het bijbelse geloof wel alle gaten heeft op kunnen vullen die de godinnen hebben achtergelaten toen JHWH de enige god werd (p.70). Een eind verderop in dat hoofdstuk komt Kune daarop terug, dat is een heel mooi en belangrijk stukje uit haar boek. Ze vertelt dan over een tentoonstelling in het Joods Historisch museum. (p.77) Daar waren amuletten te zien die gebruikt waren door Joodse Chassidische vrouwen tijdens de zwangerschap en de bevalling. Dat was, vertelt Biezeveld, omdat zwangerschap en bevalling momenten zijn in een mensenleven die veel risico's met zich meebrengen. Opvallend is dat die amuletten verboden waren en er toch er heel veel van zijn teruggevonden op verschillende plekken. Biezeveld ziet deze amuletten die bleven, terwijl het niet mocht, als een aansporing voor ons; een aansporing om ruimte te maken in het geloof voor die aspecten van het menselijk leven die zo risicovol zijn als zwangerschap en geboorte. Ze vertelt niet hoe dat dan zou moeten, of wat dan zou moeten. Die amuletten komen niet terug in haar boek en Biezeveld zal ook niet voor magie pleiten. Met die bescherming en die amuletten raakt Biezeveld aan iets wat wij ook willen. Aan die vergeten rituelen uit het volksgeloof willen wij ook aandacht geven. Dat je aan voorwerpen een belangrijke betekenis toe kunt kennen, die -in zekere zin- helend is, beschermt of vruchtbaarheid geeft en dat je dat helpen kan, is een waardevolle, prikkelende gedachte. Een grote stap om daar in een viering iets mee te doen, dat wel.

Wat ons verder helpt

De website is inmiddels terug. Onze uitgangspunten staan er kort op. En we zetten erop wat we doen in de vieringen, dat is te downloaden door liturgie commissies. We houden het praktisch en zorgen ervoor dat er geen theologie op staat.

Wat ons project verder helpt is wat Biezeveld doet, heel voorzichtig laten zien welke schema's ten grondslag liggen aan theologie en hoe je daarbij belangrijke menselijke

ervaringen uitsluit, archeologische vindingen niet aan bod laat komen die van belang zijn voor vrouwelijke kanten van God. Biezeveld gaat in op de specifieke Nederlandse situatie die getekend is door de Tweede Wereldoorlog, door Barth en Miskotte. Dat maakt haar boek belangrijk voor ons. Iemand anders die ook heel duidelijk beperkende vooronderstellingen helder maakt die ten grondslag liggen aan exegese waarbij aan natuur voorbij gezien wordt is Theodore Hiebert in zijn boek *The Yahwist Landscape*. Hij laat zien dat er een verband is tussen de dominante, idealistische Hegeliaanse visie waarin geschiedenis en natuur tegenover elkaar staan en de visie in de exegese dat het joodse volk van oorsprong nomadisch is, rondtrekkend, onafhankelijk van de loop van de seizoenen. Hij toont aan dat belangrijke delen van het Oude Testament niet stammen uit een nomadisch geloof, maar uit een gemixte samenleving van agrariërs en herders, een samenleving die afhankelijk was van de loop van de seizoenen en waarvan de belangrijke feesten oogstfeesten waren.

Wat ons project ook verder helpt is anders te kijken naar de wortels van het christendom. Na de Tweede Wereldoorlog zijn we de Joodse wortels van het christendom gaan waarderen, en Jezus als Joodse man gaan zien. Biezeveld maakt ook een stap naar wortels, naar de wortels van het Jodendom en wil daar niet en door de afwijzende bril van de profeten naar kijken en exegetische vondsten serieus nemen die iets anders laten zien dan we verwachten. We kunnen ook anders gaan kijken naar de heidense wortels van het christendom, onderzoeken hoe die gepresenteerd worden, beïnvloed door de idealistische visie van de laatste twee eeuwen. Ook die wortels kunnen een andere relatie met de natuur laten zien. Iemand die daar een aanzet voor doet is Mark Wallace in zijn boek *Finding God in the Singing River*. En last but not least, er zijn gedachten in de Protestantse Kerk voor een conferentie over het boek van Kune Biezeveld, met in de kielzog ons project.

Berthe van Soest

Literatuur

Kune Biezeveldt, *Als scherven spreken. Over God in het leven van alledag*. Boekencentrum, 2008

Theodore Hiebert *The Yahwist's Landscape: Nature and Religion in Early Israel*, Oxford University Press, 1996

Mark Wallace, *Finding God in the Singing River: Christianity, Spirit, Nature* Fortress Press, 2005